Marcel Mauss
Henri Hubert

POLIROM

Eseu despre natura şi funcţia sacrificiului

Plural

Colecţia PLURAL

Marcel Mauss (1872-1950), sociolog şi etnolog francez, discipol şi colaborator apropiat al lui Émile Durkheim. Profesor de istoria religiilor la École des Hautes Études şi la Collège de France. Director al Institutului de etnologie al Universităţii din Paris. Colaborator la «Année Sociologique», din 1920, şeful secţiei de religie a publicaţiei. Este autorul celebrului *Essai sur le don* (trad. rom. *Eseu despre dar*, Institutul European, Iaşi, 1993). Alte opere importante : *Esquisse d'une théorie générale de la magie*, („Année sociologique", 1902-1903, în colaborare cu H. Hubert ; trad. rom. *Teoria generală a magiei*, Polirom, Iaşi, 1996) ; *Rapports réels et pratiques de la psychologie et de la sociologie* (1924) ; *Morphologie sociale. Essai sur les variations saisonnières des societés Eskimos* (1905) ; *Les techniques du corps* (1934) ; *Effet physique chez l'individu de l'idée de mort suggérée par la colectivité* (1924). La Editura Fayard, 1996, *Écrits politiques*, volum îngrijit de M. Fournier. Despre viaţă şi operă, a se vedea Marcel Fournier, *Marcel Mauss*, Fayard, 1995.

Henri Hubert (1872-1927), istoric şi etnolog francez. Este autorul unei vaste monografii consacrate civilizaţiei celtice (trad. rom. *Celţii şi civilizaţia celtică*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983).

Marcel Mauss, Henri Hubert
Essai sur la nature et la fonction du sacrifice
„Année sociologique", 1899

Editura POLIROM
B-dul Copou nr. 3, P.O. Box 266, 6600 Iaşi
Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111 ;
(032) 217440 (distribuţie)

ISBN: 973-9248-74-8
Printed in ROMANIA

Carte editată cu sprijinul
Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă

Marcel Mauss Henri Hubert

ESEU DESPRE NATURA ŞI FUNCŢIA SACRIFICIULUI

Traducere de Gabriela Gavril
Studiu introductiv de Nicu Gavriluţă

POLIROM
Iaşi, 1997

Marcel Mauss (1872-1950), sociolog şi etnolog francez, discipol şi colaborator apropiat al lui Émile Durkheim. Profesor de istoria religiilor la École des Hautes Études şi la Collège de France. Director al Institutului de etnologie al Universităţii din Paris. Colaborator la «Année Sociologique», din 1920, şeful secţiei de religie a publicaţiei. Este autorul celebrului *Essai sur le don* (trad. rom. *Eseu despre dar*, Institutul European, Iaşi, 1993). Alte opere importante: *Esquisse d'une théorie générale de la magie*, („Année sociologique", 1902-1903, în colaborare cu H. Hubert; trad. rom. *Teoria generală a magiei*, Polirom, Iaşi, 1996); *Rapports réels et pratiques de la psychologie et de la sociologie* (1924); *Morphologie sociale. Essai sur les variations saisonnières des sociétés Eskimos* (1905); [illegible] M. Fournier. Despre viaţă şi operă, a se vedea Marcel Fournier, *Marcel Mauss*, Fayard, 1995.

Henri Hubert (1872-1927), istoric şi etnolog francez. Este autorul [illegible] celtice (trad. rom. *Celţii şi civ*[illegible] [illegible]fică şi Enciclopedică, Bucureşti [illegible]

Marcel Mauss, Henri Hubert
Essai sur la nature et la fonction du sacrifice
„Année sociologique", 1899

© [illegible] Co S.A. Iaşi, 1997
pentru prezenta versiune în limba română

Editura POLIROM
B-dul Copou nr. 3, P.O. Box 266, 6600 Iaşi
Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111;
(032) 217440 (distribuţie)

Studiu introductiv

Sacrificiul este principiul vieţii şi sufletul tuturor zeilor şi al tuturor fiinţelor.
(*Śatapatha Br.*, VIII)

SACRIFICIUL – STRIGĂT AL RUGĂCIUNII MUTE

I. Teorii despre sacrificiu

La sfîrşitul secolului al XIX-lea, imediat după publicarea studiilor şi cercetărilor lui R. Taylor, R. Smith şi J. Frazer consacrate sacrificiului, şcoala franceză de sociologie a religiilor va da o remarcabilă replică teoriilor lansate, printr-un text scris de M. Mauss şi H. Hubert. Cei doi autori vor publica, în 1899, un amplu studiu polemic intitulat *Essai sur la nature et la fonction du sacrifice*[1] (*Eseu despre natura şi funcţia sacrificiului*). Acesta va marca definitiv cercetarea în domeniu. Stimulaţi, în special, de interpretarea dată sacrificiului de Robertson Smith (*Lectures on the Religion of the Semites*, 1899), autorii francezi gîndesc o altă structură a acestuia, una care să nu derive dintr-o formă simplă şi primitivă.

Pentru a glosa pe marginea teoriei sacrificiului formulată de M. Mauss şi H. Hubert, vom aduce, mai întîi, în atenţie sensurile instituite ritualurilor sacrificiale de autorii care i-au precedat.

Unul dintre ei este şi antropologul englez E.B. Tylor (*Religion in Primitive Culture*, 1871). Autorul identifică mai multe expresii simbolice şi sociale ale sacrificiului în cuprinsul tuturor comunităţilor tradiţionale. Printre acestea

1. Am folosit în redactarea acestui studiu introductiv ediţia franceză a textului *Essai sur la nature et la fonction du sacrifice*, publicat în „Mélanges d'histoire des religions", Paris, Librairie Félix Alcan, 1929, pp. 1-130.

este amintit *sacrificiul-dar* (formă incipientă, originară, constînd în schimbul reciproc de daruri dintre sacrificant și zeu) ; *sacrificiul-omagiu* și, în ultimul rînd, *sacrificiul-renunțare*. Acesta din urmă va fi reluat în textele lui Émile Durkheim (*Formele elementare ale vieții religioase* etc.), Evans-Pritchard și Ernst Cassirer (*Filosofia formelor simbolice*). Toți trei sînt de acord că, indiferent de obiectul sacrificiului (făptură vie sau simpla ei efigie), acesta presupune renunțare. Ea nu poate avea decît efecte benefice „stimulînd voința omului, reprimînd multiple și divergente impulsuri naturale”[2].

Însă autorul care a provocat eseul lui Mauss și Hubert a fost W. Robertson Smith (*Lectures on the Religion of the Semites*, 1899). Acesta situa originea sacrificiului tocmai în comunitatea totemică originară. Nu există sacrificiu în afara totemului, afirma Smith. Totemul era nici mai mult, nici mai puțin decît masca sub care se ascundea adevăratul zeu. Sacrificiul a făcut însă ca masca să devină totuna cu chipul ascuns. Sub forma totemului, zeul însuși era periodic sacrificat, masticat și asumat de toți membrii comunității. Cu ce rezultate ? Cu ce efecte sociale ? În primul rînd, subiecții umani ai mesei totemice dobîndeau *temporar* o condiție divină. Mîncînd carnea zeului devii asemenea lui. În al doilea rînd, în perspectiva timpului, oamenii păstrau – dincolo de efectele restrînse și imediate ale prînzului sacrificial – însemnele unei profunde comuniuni. Simplul fapt de a fi fost împreună la ceremonia sărbătorii totemului le oferea certitudinea unei solidarități sacre, a unei comuniuni umane desăvîrșite. Acest fapt simbolic l-a determinat pe Robertson Smith să insiste pe *sacrificiul-comuniune* și să-l plaseze la originea tuturor formelor ulterioare de sacrificiu.

Pînă la apariția cărții celor doi autori francezi, J. Frazer (*Creanga de aur*, 1890) va fi cel care va deconstrui teoria

2. Este ideea lui Ernst Cassirer (*Filosofia formelor simbolice*), conform căreia „limitarea dorinței” ar fi o formă a renunțării. A se vedea, în acest sens, o foarte documentată lucrare semnată de Ofelia Văduva, *Pași spre sacru. Din etnologia alimentației românești*, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 149.

lui Robertson Smith. Nu a fost necesar un nou joc al interpretărilor, pentru că înseși datele problemei erau, în mare parte, false. Astfel, totemismul – fenomen social și religios – era departe de a fi universal. Sacrificii aveau loc și în absența lui. Mai mult, „sacrificiile-comuniune totemice” erau fulgurante, cu totul episodice în istoria religioasă a umanității. Majoritare erau acele ritualuri întemeiate pe o legătură simpatetică între om și zeu. „Mîncînd corpul zeului (animal sau om), el (primitivul) își însușește o parte din calitățile și din puterile zeului”[3]. Ele sînt, după părerea mea, o bună ilustrare a ceea ce M. Eliade numea a fi degradarea simbolurilor. Mai curînd, aceste tipuri de sacrificii ar fi forme ultime, maculate, simplificate ale sacrificiului originar. Acesta avea întotdeauna o valoare cosmogonică și, doar uneori, una magică. În întreg complexul cultural circumpacific se regăsea o reprezentare iconică, una care figura un om în gura unui monstru. Spiritul pozitivist i-a făcut acesteia o lectură simplistă : divinitatea viețuiește consumînd oameni. Prin urmare, dacă lucrurile s-ar petrece și invers sau dacă omul și-ar consuma semenul, ar deveni și el asemenea zeului. Nimic mai fals. În fond, imaginea se cerea interpretată cosmogonic, arată Mircea Eliade. Sensul era următorul : primul om se naște din divinitatea întunericului.

M. Mauss și H. Hubert (*Essai sur la nature et la fonction du sacrifice*) sînt reținuți nu atît de metafizica sacrificiului (asemenea lui Eliade) cît, mai curînd, de fenomenologia lui. Îi reproșează lui Robertson Smith faptul de a fi redus „sacrificiul ispășitor la sacrificiul-comuniune”, trădînd astfel adevărata unitate a sacrificiilor. Nu putem afirma și argumenta existența unui întreg *sistem sacrificial*, derivat dintr-o formă primitivă și simplă. „Un asemenea sacrificiu nu există”[4]. Există doar un amestec histrionic al ritualurilor de sacrificiu. Ele nu sînt „pure”, perfect independente unele de altele. Sacrificiile din spațiul teuton,

3. J. Frazer, *Creanga de aur*, București, Editura Minerva, 1980, vol. IV, p. 72.
4. M. Mauss, H. Hubert, *op. cit.*, p. 122.

Cuprins

PLURAL M

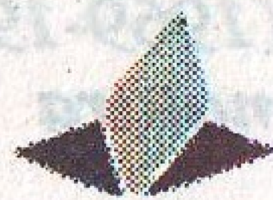
1. Émile Durkheim – *Formele elementare ale vieţii religioase*
2. Arnold Van Gennep – *Riturile de trecere*
3. Carlo Ginzburg – *Istorie nocturnă*
4. Michel de Certeau – *Fabula mistică*
5. G.W. Leibniz – *Eseuri de teodicee*

În pregătire:

Nicolae Breban – *Riscul în cultură*
*** – *Marele Inchizitor. Dostoievski şi noi*
Jean Delumeau – *Păcatul şi frica*
Ştefan Afloroaei – *Cum este posibilă filosofia în Răsăritul Europei*
Cicero – *De divinatione*
Adriana Babeţi – *Despre arme şi litere*
Iosif Sava – *Invitaţii Eutherpei. 7 Serate TV*
Claude Karnoouh – *Duşmanii noştri cei iubiţi*
Marc Bloch – *Regii taumaturgi*
Raymond Trousson – *Istoria gîndirii libere*

În curînd : A TREIA EUROPĂ, o colecţie coordonată de Adriana Babeţi şi Cornel Ungureanu • Michael Pollak – *Viena 1900* • Carl Schorske – *Viena, sfîrşit de secol* • J. Le Rider – *Mitteleuropa*

Bun de tipar : aprilie 1997 Apărut : 1997
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 3 • P.O. Box 266
6600, Iaşi • Tel. & Fax (032) 214100 ; (032) 214111 ;
(032) 217440 (difuzare) ; E-mail : polirom@mail.cccis.ro

Tiparul executat la Polirom S.A. 6600 Iaşi
Calea Chişinăului nr. 32
Tel. : (032) 230323 ; Fax : (032) 230485

Pitești 20 - iunie 1997

POLIROM

MENTALITĂŢI

Prin textul celor doi specialişti, M. Mauss şi H. Hubert, şcoala franceză de sociologie dă o remarcabilă replică studiilor consacrate sacrificiului, lansate, în cursul secolului al XIX-lea, de E.B. Tylor, R. Smith şi J. Frazer. Marcînd definitiv cercetarea în acest domeniu, teoria dezvoltată în prezentul *Eseu*... plasează actul sacrificial sub semnul totalităţii, întrucît cuprinde în egală măsură profanul şi sfinţenia, sacralizarea şi desacralizarea, crima şi jertfa. Un loc aparte îl ocupă, în ansamblul lucrării, ideea (auto)sacrificiului divin, ca formă ultimă, absolută a sacrificiului. Prin dăruire totală, zeul oficiază un sacrificiu pentru toate făpturile universului, iar din trupul lui jertfit apar toate realităţile lumii şi cosmosului.

«Revenirile ofensive ale haosului şi ale răului cer fără încetare noi sacrificii, creatoare şi răscumpărătoare. Astfel transformat şi, putem spune, sublimat, sacrificiul a fost păstrat în teologia creştină. Eficacitatea sa a fost doar transferată din lumea fizică în cea morală.»

(M. Mauss şi H. Hubert)

Pe copertă: Rembrandt Harmensz van Rijn, *Sacrificiul lui Avraam*, 1635

EDITURA POLIROM
ISBN 973-9248-74-8